

**POŠTOVANJE LJUDSKIH PRAVA ŠTIĆENIKA
JAVNE USTANOVE CENTAR ZA DJECU I MLADE
„LJUBOVIĆ“**

**IZVJEŠTAJ MONITORING TIMA NEVLADINIH ORGANIZACIJA
AKCIJA ZA LJUDSKA PRAVA
CENTAR ZA ANTIDISKRIMINACIJU "EKVISTA"
CENTAR ZA GRAĐANSKO OBRAZOVANJE
SIGURNA ŽENSKA KUĆA**

Centar za građansko obrazovanje

*Beogradski centar
za ljudska prava*

Projekat finansira
Evropska unija

Ambasada
Savezne Republike Njemačke
Podgorica

Podgorica 29. novembar 2011.

POŠTOVANJE LJUDSKIH PRAVA ŠTIĆENIKA JAVNE
USTANOVE CENTAR ZA DJECU I MLADE "LJUBOVIĆ"

IZVJEŠTAJ MONITORING TIMA NEVLADINIH ORGANIZACIJA

AKCIJA ZA LJUDSKA PRAVA
CENTAR ZA ANTI-DISKRIMINACIJU "EKVISTA"
CENTAR ZA GRAĐANSKO OBRAZOVANJE
SIGURNA ŽENSKA KUĆA

Podgorica, 29. novembar 2011.

AUTORI:

Danilo Ajković

Dragana Otašević

Luka Stijepović

UREDNIKA:

mr Tea Gorjanc-Prelević

Ovaj dokument je izrađen uz finansijsku podršku Evropske unije i ambasade Savezne Republike Njemačke u Podgorici. Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost Akcije za ljudska prava i ne može se smatrati, pod bilo kojim okolnostima, da on odražava stav Evropske unije i ambasade Savezne Republike Njemačke u Podgorici.

SADRŽAJ

1.	Uvod.....	6
1.1	Projekat.....	6
1.2	Posjete.....	6
1.3.	Cilj, metod i izvori informacija.....	7
1.4	Istorijat Centra.....	8
2.	Zakonski okvir smještaja maloljetnika u Centar za djecu i mlade “Ljubović”.....	9
2.1	Preporuke.....	12
3.	Štićenici.....	13
3.1	Preporuke.....	13
4.	Uslovi boravka štićenika.....	14
4.1	Prostorni kapaciteti.....	14
4.2	Organizacione jedinice.....	15
4.2.1	Prihvatna stanica.....	15
4.2.2	Prijemno odjeljenje sa dijagnostikom.....	15
4.2.3	Institucionalni tretman.....	16
4.2.4	Dnevni centar.....	17
4.2.5	Kuhinja.....	17
4.2.6	Dvorište.....	17

4.2.7	Bravarska radionica.....	18
4.2.8	Preporuke.....	18
5.	Metod rada, aktivnosti.....	19
5.1	Kadrovi.....	19
5.2	Sadržaji i organizacija rada sa štíćenicima.....	21
5.3	Preporuke.....	23
6.	Dokumentacija.....	24
7.	Disciplina i disciplinske mjere.....	25
7.1	Disciplinske mjere.....	25
7.2	Preporuke.....	26
8.	Medicinska zaštita.....	26
8.1	Preporuke.....	26
9.	Zaključak.....	27

1. Uvod

1.1. Projekat

Projekat "Monitoring poštovanja ljudskih prava u ustanovama zatvorenog tipa u Crnoj Gori", čiji je cilj unaprijeđenje ljudskih prava štićenika ovih ustanova, izvode nevladine organizacije "Akcija za ljudska prava" (HRA), kao nosilac projekta, Centar za antidiskriminaciju "EKVISTA", Centar za građansko obrazovanje (CGO) i Sigurna ženska kuća (SŽK), a finansiraju Evropska unija posredstvom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori i ambasada Savezne Republike Njemačke.

U okviru projekta, 17. juna 2011, zaključen je sporazum o saradnji između nosioca projekta NVO "Akcija za ljudska prava", Ministarstva rada i socijalnog staranja i javne ustanove (JU) Centar za djecu i mlade "Ljubović" (u nastavku "Centar"). Centar je ustanova u kojoj se djeca i omladina u sukobu sa zakonom zbrinjavaju, vaspitavaju i osposobljavaju za povratak u porodicu i/ili samostalan život u društvenoj zajednici. Sporazum podrazumijeva nenajavljene posjete monitora nevladinih organizacija ovoj ustanovi, predstavljanje izvještaja o posjetama i razgovor o izvještaju na okruglom stolu, izradu priručnika o pravima štićenika ustanove i saradnju na javnoj kampanji čiji je cilj približavanje potreba i prava štićenika široj javnosti.

Projekat podrazumijeva izradu izvještaja o stepenu usvajanja preporuka za unaprijeđenje poštovanja prava štićenika Centra koje je Crnoj Gori uputio Evropski komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) poslije posjete Centru u septembru 2008. godine.¹ Izvještaj sadrži i posebne preporuke nevladinih organizacija koje učestvuju u ovom projektu. Ovo je prvi izvještaj, izrađen na osnovu informacija dobijenih prilikom posjeta ustanovi u periodu od 29. jula do 10. novembra 2011. godine i iz drugih izvora. Završni izvještaj, u kome će konačno biti ocijenjen napredak u ispunjavanju svih preporuka, biće objavljen na kraju projekta u septembru 2012. godine.

1.2. Posjete

Za potrebe izrade ovog izvještaja, monitori su u periodu od jula do 20. novembra 2011. godine pet puta posjetili Centar "Ljubović".

Prva posjeta bila je 29. jula 2011. godine. U sastavu tima bili su: Tea Gorjanc-Prelević, pravnica, koordinatorka projekta, HRA; Danilo Ajković, pravnik, asistent koordinatorka projekta, CGO; Luka Stijepović, pravnik, monitor, HRA; Dragana Otašević, socijalna radnica, monitor, CGO. Posjeta je bila najavljena, da bi se obezbijedio razgovor sa direktorom, Draganom Pajovićem i organizatorom vaspitnog rada Novom Vukićevićem. Pored razgovora sa upravom, monitori su obišli prostorije Centra, razgovarali sa prisutnim osobljem i tri štićenika koji su tada bili u Centru.

¹ Izvještaj crnogorskoj Vladi o posjeti Crnoj Gori Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) obavljenoj od 15. do 22. septembra 2008. godine, dostupan na: <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2010-03-inf-mne.pdf>.

Druga posjeta izvedena je 22. septembra 2011. godine. Posjeta je bila takođe najavljena, a u sastavu tima bili su: Maja Raičević, asistentkinja koordinatorke projekta, SŽK; Jovana Hajduković, socijalna radnica, monitor, SŽK; Dragana Otašević, socijalna radnica, monitor, CGO; Danilo Ajković, pravnik, asistent koordinatorke projekta, CGO. Ovom prilikom je vođen razgovor sa pomoćnikom direktora Miloradom Ščekićem. Nakon toga monitori su razgovarali sa zaposlenima i obišli dio prostorija Centra.

Treću, nenajavljenju posjetu, sproveli su u subotu, 1. oktobra 2011, Danilo Ajković, pravnik, asistent koordinatorke projekta, CGO i Dragana Otašević, socijalna radnica, monitor, CGO. Razgovarali su sa pomoćnim vaspitačem i noćnim dežurnim vaspitačem. Nakon toga su obavili razgovore sa štíćenicima.

Četvrta, nenajavljena posjeta, izvedena je 8. novembra 2011. godine. U posjeti je bila Dragana Otašević, socijalna radnica, monitor, CGO.

Peta, najavljena posjeta, bila je 9. novembra 2011. godine. U posjeti su bili: Luka Stijepović, pravnik, monitor, HRA i Dragana Otašević, socijalna radnica, monitor, CGO.

1.3. Predmet i cilj izvještaja, metod istraživanja i izvori informacija

Predmet izvještaja je opis i ocjena stanja poštovanja ljudskih prava štíćenika Centra i to posebno u pogledu poštovanja zabrane njihovog zlostavljanja, ili drugog nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Cilj izvještaja je da doprinese poboljšanju uslova boravka štíćenika u Centru i njihove resocijalizacije, ukazujući na zapažanja monitora o pozitivnoj praksi i nedostacima u radu Centra.

Izvještaj je nastao nakon pet višečasovnih posjeta Centru, zasnovan je na ličnim zapažanjima monitora i razgovorima sa upravom i zaposlenima u ovoj ustanovi, i štíćenicima i štíćenicama Centra. Posjete su obavili monitori pravници i socijalni radnici, dodatno obučeni na treningu održanom od 12. do 14. maja 2011. u Podgorici.²

Prilikom izrade izvještaja korišteni su međunarodni standardi i preporuke³, važeći propisi u Crnoj Gori koji se tiču socijalne i zdravstvene zaštite djece u sukobu sa zakonom, zakoni koji

² Trening su vodiliiskusni i renomirani treneri iz partnerskih organizacija - Beogradskog centra za ljudska prava i Letonskog centra za ljudska prava, koji imaju višegodišnje iskustvo sa sličnim monitoringom.

³ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Generalna skupština Ujedinjenih nacija (A/RES/217, 10. decembar 1948.); Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Rim, 4.11.1950, stupila na snagu 3. decembra 1953; Konvencija o pravima djeteta (A/RES/44/25, od 20. novembra 1989, stupila na snagu 2. septembra 1990.); Standardna minimalna pravila UN za administraciju maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila), A/RES/40/33, 29. novembra 1985; Smjernice UN za sprječavanje maloljetničke delikvencije (Smjernice iz Rijada) (A/RES/45/112, od 14. decembra 1990; Pravila UN za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (pravila iz Havane) (A/RES/45/113, 1990); Bečke smjernice za akcije o djeci u sistemu krivičnog pravosuđa, Ekonomski i socijalni savjet, rezolucija 1997/30, od 21. jula 1997; Opšti komentar Komiteta za prava djeteta br. 10 (CRC/C/GC/10) o pravima djece u maloljetničkom pravosuđu; izvještaji CPT-ja o posjetama maloljetničkim

uređuju postupak u kojem se djetetu izriče mjera smještaja u ustanovu i zakoni čiji se pojedini djelovi posredno odnose na djecu čija su prava predmet ovog izvještaja⁴, podzakonski akti Centra, materijali sa treninga za monitore, izvještaji CPT-a⁵ i Zaštitnika ljudskih prava i sloboda⁶ i njihove preporuke, kao i dostupni međunarodni standardi za ustanove ovog tipa.⁷

Svi ovi izvori, zajedno sa izvještajem, dostupni su na internet stranici projekta: [www.hraction.org/monitoring_u_ustanovama_zatvorenog_tipa](http://www.hrraction.org/monitoring_u_ustanovama_zatvorenog_tipa).

Prilikom izrade izvještaja, korišćene su metode: kvalitativno i kvantitativno istraživanje, metoda analize sadržaja, analiza usklađenosti domaćih propisa sa međunarodnim standardima i preporukama, kao i analiza primjene propisa u praksi. Od naučno-istraživačkih tehnika korišćene su tehnika posmatranja i intervju.

1.4. Istorijat Centra

Prvi vaspitno-popravni dom u Crnoj Gori osnovalo je Ministarstvo zdravlja 1948. godine u Donjoj Lastvi kod Tivta, a njegovi štićenici su većinom bili bila ratna siročad. Dom je radio do 1952. godine, kada je iz nepoznatih razloga ukinut i do 1965. godine u Crnoj Gori nije bilo slične ustanove.

Skupština Crne Gore je 1965. godine formirala Prihvatište za vaspitno zapuštenu djecu i omladinu sa zadacima da:

- prihvata vaspitno zapuštenu djecu i omladinu do 18 godina starosti;
- klasifikuje štićenike u cilju njihovog upućivanja u odgovarajuće ustanove ili odabrane porodice;
- sanira porodične prilike u cilju pune resocijalizacije po povratku iz Prihvatišta.

zatvorima i socijalnim ustanovama za smještaj maloljetnih izvršilaca krivičnih djela u državama članicama Savjeta Evrope, itd.

⁴ Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Sl. list CG”, br. 39/2004 i br. 14/2010), Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti („Sl. list CG“ br. 78/2005), Krivični zakonik Crne Gore (“Sl. list RCG”, 70/03...25/10), Porodični zakon (“Sl. list RCG”, br. 1/07), Zakonik o krivičnom postupku RCG (“Sl. list RCG”, br. 71/2003, 7/2004 i 47/2006) i Nacrt zakona o maloljetničkom pravosuđu iz septembra 2011. godine.

⁵ Izvještaj Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) o posjeti Crnoj Gori od 15. do 22. septembra 2008. godine, dostupan na: <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2010-03-inf-mne.pdf>, i odgovori Vlade Crne Gore na izvještaj CPT iz marta 2010, dostupno na: <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2010-04-inf-mne.pdf>

⁶ Poseban izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda o maloljetnicima u sukobu sa zakonom, decembar 2006. godine <http://www.ombudsman.co.me/izvjestaji.php>

⁷ CPT standards ("Substantive" sections of the CPT's General Reports): <http://www.cpt.coe.int/en/docsstandards.htm>

Izmjenom Zakona o osnovnom obrazovanju (*Sl. list SRCG*, br. 30/68) Prihvatište je postalo nadležno za izvršavanje mjere upućivanja maloljetnika u vaspitnu ustanovu u trajanju od 6 mjeseci do 3 godine.

Republički sekretarijat za nauku i kulturu 1974. godine osnovao je Osnovnu školu "Mladost" u okviru Prihvatišta, koja je radila po redovnom nastavnom programu sve do 2007. godine, kada su djeca upućena u odabrane redovne gradske škole.

Zavod za vaspitanje maloljetnika osnovan je 1974. godine, a 1991. godine je organizovan kao Zavod za vaspitanje i obrazovanje djece i omladine, čija je djelatnost bila da zbrinjava, vaspitava i obrazuje, profesionalno osposobljava i obezbjeđuje zdravstvenu zaštitu djece i omladine sa poremećajima u društvenom ponašanju kao i da preduzima odgovarajuće mjere radi njihovog sprečavanja u narušavanju opšte prihvaćenih normi i vršenju krivičnih djela.

Vlada Republike Crne Gore je 2006. godine osnovala javnu ustanovu za smještaj djece i mladih, pod nazivom JU Centar za djecu i mlade „Ljubović”.⁸

2. Zakonski okvir upućivanja i smještaja maloljetnika u Centar

U skladu s važećim zakonima, maloljetnici se smještaju u Centar na osnovu:

1. odluke suda u krivičnom postupku da izrekne vaspitnu mjeru *upućivanja u vaspitnu ustanovu*;⁹
2. odluke suda u krivičnom postupku da izrekne vaspitnu mjeru *pojačan nadzor uz dnevni boravak u ustanovi za vaspitavanje maloljetnika*;¹⁰
3. odluke suda u krivičnom postupku, umjesto mjere *pritvora*;¹¹
4. odluke suda u vanparničnom postupku u slučaju *poremećaja u ponašanju djeteta* koji zahtijeva organizovan vaspitni uticaj i izdvajanje djeteta iz sredine u kojoj živi;¹²
5. odluke organa za prekršaje u prekršajnom postupku da izrekne mjeru *upućivanje u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa*,¹³
6. odluke Organa starateljstva, u dva slučaja: (a) kada se posumnja da maloljetnik nema roditeljsko staranje (roditelji su umrli ili napustili dijete) ili da roditelji zloupotrebljavaju ili grubo zanemaruju svoje roditeljske dužnosti¹⁴, i (b) kada je iz nekog razloga staralac prinuđen da sa ustanovom socijalne zaštite podijeli obaveze o staranju o djetetu¹⁵. U oba slučaja je smještaj u Centru privremen.
7. Pored navedenog, postoji praksa da se u Centar smještaju maloljetni stranci koji ilegalno uđu u Crnu Goru, jer ne postoji odgovarajuće prihvatilište za djecu – strance, na osnovu Zakona o strancima.¹⁶

⁸ Odluka Vlade Republike Crne Gore o organizovanju javne ustanove za smještaj djece i mladih ("Sl. list RCG" br. 78/05).

⁹ Na osnovu čl. 92 Krivičnog zakonika CG (*Sl. list RCG*, 70/03...25/10).

¹⁰ Na osnovu čl. 90 Krivičnog zakonika CG.

¹¹ Na osnovu čl. 487 i 497 Zakonika o krivičnom postupku (*Sl. list RCG* br. 71/03, 47/06).

¹² Na osnovu čl. 83 Porodičnog zakona CG (*Sl. list RCG*, 1/07) i čl. 26 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti (*Sl. list RCG*, 78/05).

¹³ Zakon o prekršajima, *Sl. list CG*, br. 1/2011.

¹⁴ Čl. 224 Porodičnog zakona i čl. 26 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti.

¹⁵ Čl. 175 Porodičnog zakona.

¹⁶ Vidi čl. 67, 72 Zakona o strancima (*Sl. list CG*, br. 82/08, 72/09 i 32/11).

1. Najviše djece smješta se u Centar na osnovu odluke suda u krivičnom postupku da im, zbog izvršenja nekog krivičnog djela, izrekne vaspitnu mjeru upućivanja u vaspitnu ustanovu. Ova mjera traje od 6 mjeseci do 2 godine, a sud je može obustaviti u toku njenog trajanja. Osnovni problem s izricanjem ove mjere, prema zaposlenima u Centru, predstavlja prekomjerno trajanje postupka u kome se na kraju mjera izriče. Naime, trajanje krivičnog postupka protiv maloljetnika nije precizno ograničeno (postoji samo odredba čl. 476 Zakonika o krivičnom postupku po kojoj je postupak prema maloljetnicima "hitano"), pa se u praksi dešava da se prema licu, koje je krivično djelo izvršilo kao maloljetnik, ova vaspitna mjera izvršava i pošto protekne čak i pet godina od izvršenja krivičnog djela, onda kada dijete već uveliko postane punoljetno, zaposli se, stupi u brak ili dobije i djecu.¹⁷ U periodu od 2007. do 2011. godine čak šest punoljetnih osoba izdržavalo je vaspitnu mjeru upućivanja u vaspitnu ustanovu u trajanju od 6 mjeseci do 2 godine, za krivično djelo koje su izvršili kao maloljetnici. Ovaj podatak zabrinjava, imajući u vidu srazmjerno mali broj maloljetnika koji se smještaju u Centar.¹⁸ Podsjećamo da svaki slučaj koji se tiče maloljetnika mora biti vođen ekspeditivno, bez bilo kakvog nepotrebnog odlaganja.¹⁹ S protekom vremena maloljetniku je sve teže, ako ne i nemoguće, da poveže postupak i odluku sa prestupom, a postavlja se i pitanje koliko će uspješan biti tretman punoljetnog lica, koje je npr. zasnovalo porodicu, u ustanovi namjenjenoj maloljetnicima.

I *Predlog zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku* propisuje da postupak prema maloljetniku i postupak u kojem je maloljetno lice oštećeno krivičnim djelom mora da bude hitan (čl. 5), ali taj zahtjev nije obezbijeđen rokovima za preduzimanje radnji u postupku.

2. Mjera *pojačan nadzor uz dnevni boravak u ustanovi za vaspitavanje maloljetnika*, izvršava se tako što maloljetnici posjećuju jednom dnevno Centar radi razgovora i tretmana od strane stručnih lica u Centru. Ova mjera isto traje najmanje 6 mjeseci pa do 2 godine i sud je može obustaviti u toku njenog trajanja.

3. Mjera određivanja *pristvora* maloljetnika u krivičnom postupku, koja se izvršava u Centru, sprovedena je tri puta u posljednje četiri godine i, prema riječima organizatora vaspitnog rada, sa njenom primjenom u Centru nije bilo problema. Prema Pravilima Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode, pristvor maloljetnika bi trebalo samo izuzetno primjenjivati.²⁰

4. U izvještaju CPT o posjeti Centru 2008. godine, izražena je nedoumica u pogledu procedure za smještaj u Centar djece na osnovu Porodičnog zakona i Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti:

„Uprkos razgovorima sa osobljem, Delegacija nije uspjela steći jasnu sliku o procedurama smještanja koje se primjenjuju za slučajeve socijalne zaštite. Činilo se da su takvi maloljetnici

¹⁷ Takođe, čl. 110, stav 3 Krivičnog zakonika propisano je da se punoljetnom licu može izreći zavodska vaspitna mjera za djelo koje je izvršio kao stariji maloljetnik (između 16. i 18. godine starosti).

¹⁸ Godine 2009. i 2010. bilo ih je dvadeset, ove godine devet.

¹⁹ Izbjegavanje nepotrebnog odlaganja - Pravilo broj 20; Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila).

²⁰ „Pristvor (maloljetnika) prije suđenja treba izbjegavati koliko god je to moguće i ograničiti na izuzetne okolnosti. Treba nastojati da se primjenjuju alternativne mjere.” *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (rezolucija Generalne skupštine UN br. 45/113, 14. decembar 1990).*

mogli biti smješteni, kako na osnovu odluke nadležnog Centra za socijalni rad, tako i na osnovu sudskog naloga. Nadalje, pitanje starateljstva je Delegaciji ostalo nejasno...”

Na osnovu Porodičnog zakona i Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti sud može, u vanparničnom postupku, po službenoj dužnosti ili na predlog roditelja, odnosno staratelja ili drugog lica kome je dijete povjereno na čuvanje i vaspitanje i organa starateljstva, odlučiti da dijete uputi u Centar *ako je došlo do poremećaja u ponašanju djeteta koji zahtijeva organizovan vaspitni uticaj i izdvajanje djeteta iz sredine u kojoj živi*. Ova mjera ne može trajati duže od jedne godine.

Odluku o upućivanju sud dostavlja organu starateljstva (nadležnom Centru za socijalni rad) koji donosi rješenje o upućivanju. Dakle, i u ovom slučaju sud odlučuje o smještaju šticećenika u Centar, a ne Centar za socijalni rad. Prilikom posjete, direktor nas je obavijestio da je troje šticećenika smješteno u Centar po ovom osnovu.

5. Na osnovu novog Zakona o prekršajima, organ nadležan za vođenje prekršajnog postupka može maloljetniku za prekršaj koji je propisan zakonom izreći mjeru *Upućivanje u vaspitnu ustanovu nezavodskog tipa* (Centar), koja se izriče kada maloljetno lice treba izdvojiti iz dotadašnje sredine i kad ocijeni da je pojačanim mjerama potrebno uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika uz angažovanje stručnih lica. Ova mjera može trajati najkraće osam dana a najduže tri mjeseca, pri čemu se svakih mjesec dana razmatra da li postoje osnovi za obustavu izvršenja mjere ili za zamjenu te mjere drugom vaspitnom mjerom. Izriče se kada maloljetno lice treba izdvojiti iz dotadašnje sredine i kad sud ocijeni da je pojačanim mjerama potrebno uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika uz angažovanje stručnih lica.

6. Organ starateljstva (centar za socijalni rad) može samo privremeno smjestiti maloljetnika u Centar (a) ako postoji sumnja da maloljetnik *nema roditeljsko staranje* (roditelji su umrli ili napustili dijete) ili da *roditelji zloupotrebljavaju ili grubo zanemaruju svoje roditeljske dužnosti* (što je i osnov za lišenje roditeljskog prava u skladu sa čl. 87 Porodičnog zakona), pa se stoga maloljetniku mora odrediti staratelj, organ starateljstva u skladu donosi zaključak o privremenom smještaju lica u Centar dok se slučaj ne ispita tj. dok se ne pronađu i obavjeste roditelji ili staratelji djeteta ili dok se dijete ne stavi pod starateljstvo. Najčešće se maloljetnici smještaju u Centar po ovom osnovu zbog skitnje i prosjačenja (što predstavlja grubo zanemarivanje djeteta od strane roditelja), ali se navodno vrlo kratko zadržavaju, jer se roditelji brzo pronađu. U drugom slučaju (b) centar za socijalni rad može smjestiti maloljetno lice u ustanovu socijalne i dječje zaštite (npr. Centar) umjesto porodičnog smještaja – hraniteljstva, s tim što staralac maloljetnika vodi opštu brigu o vaspitanju i obrazovanju djeteta. Nedostatak ovog osnova je u tome što Porodični zakon ne određuje koliko smještaj po članu 175 istog zakona može trajati. U praksi, to je kratko vrijeme, jer se nastoji maloljetniku obezbijediti porodični smještaj u što kraćem roku. Bez obzira na to, zabrinjava činjenica da zanemarena, zapuštena ili i zlostavljana djeca, koja zahtijevaju poseban psiho-terapeutski rad i odgovarajuće okruženje, borave u Centru sa djecom koja su izvršili krivična djela ili prekršaje.

7. Prilikom posjete Centru 8. novembra 2011, za ručkom sa ostalom djecom zatečena su i dva kenijska državljanina, koji su kao ilegalni imigranti, bez dokumenata, bili smješteni u prihvatnoj stanici. Bilo je očigledno da više nisu maloljetni, ali su tu dovedeni jer su i ranije bili smješteni u Centar. Već su dobro govorili crnogorski jezik.

Krivičnim zakonikom je propisana i vaspitna mjera *upućivanje u vaspitno-popravni dom* (čl. 93), koja ne može da se izvrši u Crnoj Gori jer takva ustanova ne postoji. Naime, ranije, za

vrijeme postojanja državne zajednice Srbije i Crne Gore, ova sankcija je izvršavana u popravnom domu u Kruševcu. Nakon proglašenja nezavisnosti Crne Gore, prestalo se sa upućivanjem u ustanovu koja je na teritoriji druge države, ali sankcija i dalje postoji, pa sada sudovi, po kazivanju osoblja Centra, ne izriču takvu sankciju.

Prijem štićenika u Centar regulisan je Pravilnikom o prijemu i otpustu štićenika (od novembra 2006. godine). Po osnovu izricanja vaspitne mjere upućivanja u vaspitnu ustanovu (tačka 1) prijem štićenika počinje tako što sud rješenje o izricanju vaspitne mjere dostavlja matičnom centru za socijalni rad koji u roku od 15 dana od dana prijema odluke suda donosi rješenje o upućivanju maloljetnika u Centar o čemu obavještava sud. Ako se maloljetnik nalazi u bjekstvu, odnosno ne pojavi se radi smještaja, Centar obavještava policiju koja sprovodi maloljetnika na izdržavanje vaspitne mjere. Maloljetnik sa potpunom dokumentacijom (rješenje o smještaju, zdravstveno uvjerenje, socijalna anamneza) smješta se u Centar pri čemu je Centar dužan da svakih 6 mjeseci obavještava centar za socijalni rad o uspješnosti sprovođenja vaspitne mjere. Maloljetnik se otpušta sa izdržavanja vaspitne mjere po isteku vremena na koje je mjera izrečena, odnosno ranije ako sud tako odluči. Maloljetnik se ne može otpustiti bez saglasnosti matičnog centra za socijalni rad²¹. Boravak maloljetnika u Centru se može produžiti na zahtjev roditelja (ili staratelja) da bi završio školovanje ili počeo osposobljavanje.

Što se tiče starateljstva, ono ne prestaje smještanjem u Centar, već maloljetnik ostaje pod starateljstvom roditelja, staratelja ili centra za socijalni rad, u skladu sa odredbama Porodičnog zakona.

Primili smo pritužbe na račun centara za socijalni rad da često „zaborave“ na štićenike po njihovom smještaju u ustanovu, iako bi trebalo da kontinuirano prate slučaj svakog djeteta i da resocijalizovano dijete da vrata u porodicu i u društvenu zajednicu.

Zaposleni u Centru, koji imaju višedecenijsko iskustvo u ovoj oblasti, istakli su da bi u sudovima trebalo odrediti sudije koje bi isključivo postupali u maloljetničkim predmetima, tj. da im to bude jedini referat, odnosno koje bi bile posebno obučene za rad sa djecom.²² *Predlog zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku*, upravo sadrži odredbu prema kojoj državni tužilac za maloljetnike, sudija za maloljetnike, i sudije vijeća za maloljetnike moraju biti lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava djeteta i o pravilima postupanja sa maloljetnim učiniocima krivičnih djela i maloljetnim licima kao učesnicima u krivičnom postupku (čl. 46).

Takođe, dobro rješenje je to što će po usvajanju novog zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, sudije za maloljetnike biti u obavezi da obilaze maloljetnike, i o tome sačinjavaju izvještaj i podnose ga predsjedniku suda, kako za ona lica koja su u maloljetničkom zatvoru, tako i za ona koja izdržavaju institucionalnu mjeru, u ustanovi kakva je Centar "Ljubović" (čl. 147 Predloga zakona).

2.1. Preporuke:

²¹ Matični centar za socijalni rad predstavlja centar za socijalni rad koji je nadležan za maloljetnika po osnovu maloljetnikovog mjesta prebivališta, odnosno boravišta

²² Više izvora je potvrdilo da se često dešavalo da se ova vrsta predmeta tretira s nedovoljno pažnje, kao predmeti malog značaja.

- ⇒ Predlog zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku dopuniti rokovima za preduzimanje radnji u postupku, da bi se obezbjedila hitnost.
- ⇒ Obezbijediti da samo posebno obučeni sudije i tužioci, koji posjeduju sertifikat o završenoj obuci, postupaju u maloljetničkim predmetima.
- ⇒ U okviru obuke, obezbijediti da svaki sudija koji postupa sa maloljetnicima provede bar jedan dan u Centru "Ljubović" i jedan dan u maloljetničkom zatvoru u okviru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija.
- ⇒ Obezbijediti posebna skloništa za zlostavljaju, zapuštenu ili zanemarenu djecu, prije njihovog upućivanja u hraniteljske porodice.

3. Štićenici

U Centru je prilikom posjeta bilo ukupno jedanaestoro djece na stalnom tretmanu (prvo deset dječaka i jedna djevojčica, a do kraja devet dječaka i dvije djevojčice).

Devetoro njih nalazilo se u Centru na izdržavanju vaspitnih mjera u trajanju od 6 mjeseci do 2 godine, koju je izrekao sud.

Dva štićenika su bila na stalnom tretmanu tj. na izvršenju vaspitne mjere pojačanog nadzora organa starateljstva uključujući i dnevni boravak.

Od pomenutih devetoro štićenika koji izdržavaju mjeru od 6 mjeseci do 2 godine, šestoro je upućeno u Centar na osnovu Krivičnog zakona, zbog učinjenih krivičnih djela razbojništva, nanošenja teških tjelesnih povreda i imovinskih delinkvencija, dok je preostalo troje upućeno na osnovu Porodičnog zakona, zbog poremećaja u ponašanju.

Jedna djevojčica je smještena u učenički dom, a druga je smještena u Centar na osnovu čl. 175 Porodičnog zakona, koji predviđa da organ starateljstva dijete može smjestiti i u ustanovu socijalne i dječije zaštite. S obzirom da takve posebne ustanove nema, djeca se smještaju u Centar.

I dalje je situacija slična onoj iz 2008. godine, kada je CPT preporučio da se razmotri pitanje zajedničkog boravka u Centru maloljetnika različitih profila i potreba. Naime, u Centru i dalje zajedno sa maloljetnim delinkventima borave zlostavljana djeca i djeca privremeno izmještena iz svoje porodične sredine, mada znatno kraći period nego ranije.

Obaviješteni smo da će izgradnjom novih objekata, odjeljenja za prijem i tretman, kao i prihvatna stanica, biće odgovarajuće razdvojeni, ali i ova situacija i dalje ne rješava problem smještaja djece u Centru koja nisu u sukobu sa zakonom već imaju specifične potrebe.

3.1 Preporuke:

- ⇒ Da sudovi dosljedno poštuju princip hitnosti u postupanju u predmetima koji se odnose na maloljetna lica, kako bi se spriječilo da se punoljetna lica upućuju u centar za maloljetnike.
- ⇒ Da se po završetku izgradnje apartmana za štíćenike obezbijedi podjela različitih kategorija maloljetnika različitih profila i potreba. Nastojati da se obezbijede posebna skloništa za zlostavljanu, zanemarenu, odnosno zapuštenu djecu, kako je već navedeno.

4. Uslovi boravka štíćenika

4.1 Prostorni kapaciteti

Centar je 2011. godine raspolagao sa dvije zgrade: zgradom internata (nekadašnja zgrada škole),²³ u okviru koje funkcionišu prihvatna stanica, institucionalni tretman i prijemna odjeljenje sa dijagnostikom, i upravnom zgradom, u okviru koje se nalaze dnevni centar, biblioteka, bravarska radionica, kuhinja i dvorište.

S obzirom da je veliki dio starih i neuslovnih²⁴ objekata za smještaj maloljetnika srušen, u toku je izgradnja četiri nova objekta, s apartmanima namijenjenim smještaju štíćenika, koje finansira Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore.

Useljenje u nove objekte planirano je do kraja 2011. godine, kako nam je rečeno tokom prve posjete u julu mjesecu 2011. godine. Upravo je vremenski okvir završetka predviđenih radova zanimao CPT prilikom posjete 2008. godine.²⁵

Međutim, ovaj rok neće biti ostvaren jer je samo jedan od četiri planirana objekta u završnoj fazi, a kod preostala tri završeni su samo grubi građevinski radovi.

Obavješteni smo od uprave Centra da raspored u postojećim prostorijama Centra predstavlja samo prelazno rješenje do useljenja u nove objekte, u kojima će biti uslovi koji će zadovoljavati međunarodne standarde iz oblasti dječije zaštite. Objekat koji je namijenjen za Prihvatnu stanicu, a u kome su trenutno smješteni svi štíćenici Centra, izgrađen je donacijom Komande američkih vojnih snaga u Evropi, a preko ambasade Sjedinjenih američkih država u Podgorici, i po završetku izgradnje novih objekata-apartmana za štíćenike, služice isključivo kao Prihvatna stanica, a ne i za institucionalni tretman, kao što je to sada slučaj.

²³ Zaključkom Vlade o transformaciji Centra za djecu i mlade "Ljubović" br. 03-5981 od 27.07.2007.godine, ukinuta je OŠ "Mladost" koja je djelovala u okviru Centra i djeca su upućena u odabrane redovne gradske škole.

²⁴ Članovi tima su ranije, 2010. godine, posjećivali Centar, u kome nije bilo odgovarajućeg grijanja, a vrata i prozori bili su krajnje dotrajali.

²⁵ Izvještaj upućen Vladi Crne Gore nakon posjete Crnoj gori od strane Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja 2008. godine: <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2010-03-inf-eng.htm>

4.2 Organizacione jedinice

Centar ima 4 organizacione jedinice, i to:

- 1) Prihvatna stanica;
- 2) Pojačani nadzor uz dnevni boravak u ustanovi za vaspitanje;
- 3) Prijemno odjeljenje sa dijagnostikom,
- 4) Izvršavanje institucionalne mjere (od 6 mjeseci do 2 godine).

4.2.1 Prihvatna stanica

Prihvatna stanica namijenjena je pružanju hitne socijalne pomoći u smislu privremenog, kratkotrajnog smještaja i zbrinjavanja djece i mladih zatečenih u skitnji, bez nadzora roditelja ili drugih odraslih osoba dok se ne ostvari trajnije rješenje (povratak u svoju ili drugu porodicu, Centru za socijalni rad ili neki drugi način).

Prema evidenciji organizatora vaspitnog rada, mjesečno kroz prihvatnu stanicu prođe od 15 do 20 djece, s tim da je u posljednje vrijeme bilo najviše djece iz Libije koja su pobjegla od tamošnjih ratnih zbivanja. U toku 2010. kroz stanicu je prošlo 182 maloljetnika.²⁶

Prihvatna stanica je namijenjena zadržavanju djece najduže 24h. Međutim, zbog loše koordinacije ustanova u oblasti socijalne zaštite djeca u njoj borave i po mjesec dana. Zbog toga se dešavalo da nema mjesta za sve kojima je potreban smještaj. Uprava Centra ističe kao zabrinjavajuće to što se često u Prihvatnu stanicu šalju zlostavljana djeca, jer ne postoji adekvatna ustanova za njih. To nije preporučljivo iz razloga što se u isto okruženje stavljaju djeca koja su žrtve zlostavljanja sa djecom koja su izvršiocri krivičnih djela. Prema njihovim riječima, oni se trude koliko je to moguće da što manje budu u kontaktu sa djecom sa tretmana, međutim, boravak u istoj zgradi, ručavanje i sl. čine da je to u praksi teško ostvarivo. Ova djeca bi trebalo da borave u posebnom skloništu ili da budu smještena u hraniteljske porodice.

Smatramo da se ozbiljno treba pozabaviti ovim problemom u smislu pronalaženja načina da se ovakva djeca zasebno izdvoje i da im se pruži poseban tretman od strane multidisciplinarnih stručnjaka, jer se radi o izuzetno ranjivoj kategoriji djece. Međutim, za razliku od ranije prakse koju je primjetio CPT, da djeca u stanju socijalne potrebe, koja nisu izvršiocri krivičnih djela, u Centru borave i dvije godine, sada se takva djeca, kako smo obaviješteni, u Centru zadržavaju najviše mjesec dana.

U okviru Prihvatne stanice postoje apartmani sa dvokrevetnim sobama koji se pružaju u uskom hodniku sa dva toaleta. Sobe su uvijek bile u urednom stanju, opremljene osnovnim inventarom: krevetima, ormarom, televizorom i klima uređajem. Postoje zasebni muški i ženski toaleti, što je i označeno. Sobe, koje se nalaze u istom hodniku, podjeljene su na muške i ženske, ali bez natpisa koji bi na to ukazivali.

²⁶ Izvještaj o radu Centra za djecu i mlade "Ljubović" za 2010. godinu, Podgorica, decembar 2010.

Nema igračka ili prostora prilagođenog djeci mlađeg uzrasta, što bi moglo da im pomogne pri adaptaciji na nepoznat prostor.

Prilikom posjete 22.09.2011. u Prihvatnoj stanici zatečena je djevojčica N.N, uzrasta od oko 7 godina (u tom momentu u Centru nisu imali nikakve podatke o njoj), uplašena, ćutljiva, očito je bilo da joj je potrebna posebna pažnja i briga. Bila je sama u sobi i na dolazak posjetilaca ona se ozarila. Prostorija sa osnovnim inventarom bez bilo čega „dječijeg“, ne može djelovati umirujuće na dijete koje je možda preživjelo zlostavljanje, a u svakom slučaju je usamljeno, van porodice. Imajući u vidu da je u tom momentu bila jedino dijete u Prihvatnoj stanici, nije trebalo da bude ostavljena bez nadzora.

4.2.2 Prijemno odjeljenje sa dijagnostikom

U okviru ovog odjeljenja utvrđuje se etiologija i fenomenologija ponašanja djece u sukobu sa zakonom. Drugim riječima, ispituju se uzroci delinkventnog ponašanja mlade osobe, socijalno-individualna svojstva izvršioca, način života, njegove navike itd.

Kao organizaciona jedinica predstavlja izuzetno bitnu fazu u okviru koje služba za vaspitanje dalje raspoređuje dijete u neku od vaspitnih grupa nakon perioda adaptacije. U uslovima u kojima Centar trenutno funkcioniše to je nemoguće jer prostorni kapaciteti za ispunjenje ovog uslova ne postoje, pa se, kako su nam vaspitači rekli, snalaze tako što koriste slobodne prostorije u Prihvatnoj stanici ili na tretmanu.

Bez obzira na činjenicu da se nove zgrade grade i da bi trebalo da budu useljene naredne godine, sadašnje stanje je veliki nedostatak - jer nije obezbijeđena prostorna distanca između organizacionih jedinica u kojima borave različite kategorije štíćenika u različitim fazama tretmana. Sada dolazi do miješanja maloljetnika koji su tek pristigli u Centar i kojima je mjesto u Prijemnom odjeljenju, sa onima koji su na institucionalnom tretmanu, a koji će u odvojenom dijelu boraviti tek po useljenju u nove apartmane.

4.2.3 Institucionalni tretman

Sastoji se iz dva dijela, muškog i ženskog, prostorno podijeljenim hodnicima, mada na vratima od hodnika koji vodi ka sobama ne postoje oznake da se radi o muškim odnosno ženskim sobama. Postoje tri muške i dvije ženske sobe. Sobe su dvokrevetne, sa televizorom, klima uređajem, ormarom, prirodnom svjetlošću. Ukupno ima deset kreveta.²⁷ Djeca nisu u značajnoj mjeri dala svoj pečat tim sobama, niti su one ukrašene kako bi se djeca bolje osjećala. Ipak, ovo je samo prelazno rješenje do preseljenja u nove zgrade za koje je, kako nam je direktor rekao, već obezbijeđen kompletan inventar.

Toaleti su novi, uredni, postoje zasebno ženski i muški toaleti. Mašine za veš su u funkciji, nalaze se u kupatilu i maloljetnici ih sami koriste. Dobijaju higijenske pakete na mjesečnom nivou ili po potrebi.

²⁷ Mada je trenutno 11 štíćenika na stalnom tretmanu, prema riječima zapošljenih, nikad svi štíćenici nisu istovremeno u Centru (npr. nalaze se kod roditelja u posjeti). Takođe, kada se zbog neažurnosti sudova za izdržavanje mjere javi punoljetno lice koje je krivično djelo izvršilo kao maloljetnik, koje se u međuvremenu zaposlilo, osnovalo porodicu, u dogovoru sa upravom takvo lice ne boravi u Centru, uz obavezu redovnog javljanja Centru, što se u praksi i poštuje.

4.2.4 Dnevni centar

U prizemlju upravne zgrade, smješten je Dnevni centar za izvršavanje mjere dnevnog boravka pod nadzorom organa starateljstva, u okviru kojeg se nalazi i biblioteka. Dnevni centar ima rešetke na prozorima, koje bi trebalo ukloniti, jer za njima nema suštinske potrebe.

Sadržaj biblioteke ne odgovara dječijem uzrastu i ne sadrži knjige novijeg datuma (dominiraju enciklopedije, filozofske studije i stručne knjige o vaspitanju djece na engleskom jeziku).²⁸

Biblioteka sadrži komplete školskih lektira za osnovne i srednje škole po starom obrazovnom programu. Trebalo bi je obogatiti lektirama po važećem planu i programu u školama, kao i novijim naslovima koji bi privukli dječiju pažnju, a koji bi na njih izvršili pozitivan uticaj i o kojima bi se sa njima moglo razgovarati na odgovarajućim radionicama.

U dnevnom boravku instalirane su dvije kamere, jer tu borave djeca koja izvršavaju mjeru dnevnog boravka. Međutim, kamere mogu izazvati nelagodnost tokom boravka ili organizovanja bilo koje aktivnosti, i dovode do toga da djeca nemaju osjećaj opuštenosti i spontanosti dok znaju da ih neko posmatra. Smatramo da je svrsishodnije kamere postaviti na ulazu u Centar, jer se na taj način sasvim može zaštititi bezbjednost, odnosno pratiti dolazak i odlazak zapošljenih i štićenika.

4.2.5 Kuhinja

Kuhinja je površine 8 m², u njoj se priprema samo doručak, dok se ručak i večera dopremaju iz studentske menze. Rečeno nam je da djeca uvijek imaju dovoljno voća i da se porcije ako postoji potreba dupliraju. Međutim, štićenici su saopštili članovima monitoring tima da bi voljeli da dobijaju više voća, što je primjetio i CPT u svom izvještaju o posjeti 2008. godine.²⁹

Prilikom posjete zatekli smo štićenike tokom ručka. Uočljiv je nedostatak trpezarije kao zasebne prostorije. Djeca jedu u kuhinji za malim stolom za koji može da stane najviše njih četvoro, pa tako ne mogu svi da jedu istovremeno.

U kuhinji je primijećeno da se u rashladnim uređajima skladište ostaci hrane od predhodnih dana. Oni se prema riječima zapošljenih ne koriste u ishrani, već ih preuzima zapošljeni iz kuhinje za privatnu upotrebu, ali svakako mogu dovesti u pitanje nivo higijene i zdravstvene zaštite zapošljenih i štićenika.

4.2.6 Dvorište

²⁸ Na primjer: Aristotelov „Organon“, Hegelova „Fenomenologija duha“, Platonovi „Zakoni“ itd. Prema UN Pravilima za zaštitu djece lišene slobode, svaka ustanova ovog tipa mora da obezbijedi pristup biblioteci sa stručnim knjigama, kao i beletristikom odgovarajućom za maloljetnike, koji treba i da budu podsticani da koriste knjige (tačka 41).

²⁹ Izvještaj o posjeti Crnoj Gori 2008. godine, CPT, stav 141.

Dvorište je prijatnog izgleda, lijepo uređeno, sa puno zelenih površina, i inventarem koji je ručni rad štíćenika Centra, napravljen u bravarskoj radionici. Prema riječima uprave, renoviranjem Centra predviđena je izgradnja sportskih terena, što će doprinijeti kvalitetnom iskorišćavanju slobodnog vremena štíćenika.

4.2.7 Bravarska radionica

Dječaci u toku dnevnih aktivnosti, kao vid prakse, u radionici prave klupe, koševе i sličan inventar koji Centar dalje prodaje i na taj način pomaže svoje finansiranje i zadovoljenje potreba štíćenika. Pošto je rad u radionici zasnovan na dobrovoljnosti u radionici rade samo dva štíćenika koji za svoj rad na mjesečnoj osnovi dobijaju stipendiju. Djecu u radionici obučava nastavnik prakse. Rad je regulisan Pravilnikom o zaštiti na radu.³⁰

Djevojčice nemaju organizovan sličan vid zanimanja, odnosno osposobljavanja. Centar bi trebalo da obezbijedi i njima mogućnost da steknu neku zanatsku vještinu da bi po izlasku iz Centra sa stečenim zanatom mogle lakše da se zaposle, što je jedan od najboljih načina za njihovu reintegraciju u društvo, kako je preporučio i CPT.³¹ Takođe, i bez obzira na zanatsko obrazovanje, i djevojčicama treba omogućiti da korisno provode vrijeme, što bi takođe trebalo da bude način njihove odgovarajuće resocijalizacije.

Proizvode radionice i eventualnih budućih aktivnosti trebalo bi bolje promovisati, jer je to višestruko koristan način da Centar prihoduje i omogući bolji standard svojim štíćenicima.

4.2.8 Preporuke:

- ⇒ Označiti muške i ženske sobe.
- ⇒ Obezbijediti poseban smještaj zlostavljane, i zanemarene ili zapuštene djece. Uspostaviti funkcionalni sistem hraniteljskih porodica (i nesrodničkih) na teritoriji glavnog grada, i drugih većih opština, u koje bi se ova djeca upućivala iz Prihvatne stanice.
- ⇒ Nabaviti igračke i prilagoditi prostor Prihvatne stanice za djecu mlađeg uzrasta, da im se pomogne pri adaptaciji na njima nepoznat prostor.
- ⇒ Ukloniti rešetke sa prozora prostorija Dnevnog centra.
- ⇒ Ukloniti kamere iz Dnevnog centra (prostorije za dnevni boravak) i postaviti ih na kapiju Centra ili ispred ulaza u zgradu.
- ⇒ Dijagnostičko prijemno odjeljenje prostorno odvojiti od ostalih organizacionih jedinica.

³⁰ Na osnovu čl.102. Zakona o radu, čl.4. Statuta ustanove, Upravni odbor JU Centra „Ljubović“ na sjednici održanoj 28.02.2006. donio je pomenuti pravilnik. Delegaciji dostupan po osnovu podnešenog Zahtjeva za slobodan pristup informacijama od 06.09.2011. godine.

³¹ [Saglasnost CPT-a sa principom izloženim u pravilu 26.4 Pekinških pravila.](http://www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf) <http://www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf> . Vidjeti i tačke 42, 43, 45 i 46 UN Pravila o zaštiti maloljetnika lišenih slobode.

- ⇒ Obogatiti biblioteku novijim naslovima, prilagođenim uzrastu i interesovanjima djece.
- ⇒ Obezbijediti jednak tretman muškim i ženskim štićenicima centra po pitanju profesionalne obuke - obezbijediti i djevojčicama mogućnost da steknu zanatske vještine.
- ⇒ Promovisati proizvode koje djeca proizvedu u bravarskoj radionici ili ubuduće i u drugim radionicama.
- ⇒ Obezbijediti da djeci voće bude stalno dostupno.

5. Metod rada, aktivnosti, psihosocijalni i vaspitni razvoj djece u okviru centra

5.1 Kadrovi

U Centru trenutno radi 39 osoba, od toga 19 sa visokom stručnom spremom.

Vaspitni rad organizuje Organizator vaspitnog rada, fakultetski obrazovan, dva su vaspitača sa višom stručnom spremom, a tri pomoćna vaspitača sa srednjom stručnom spremom. Osim ovih osoba, kao vaspitači su angažovani i pravnici, te nekadašnji nastavnici škole "Mladost", koji su preraspođeni na mjesto vaspitača - noćnih dežurnih.³² Ubuduće treba voditi računa o tome da se u radni odnos prime posebno školovani vaspitači. Osim lica koja su zadužena za vaspitni tretman tj. svakodnevni rad sa djecom, u Centru su stalno angažovana 3 specijalna pedagoga, 2 psihologa, 1 pedagog i 1 socijalni radnik.

Upravo zbog malog broja štićenika (u prosjeku njih 12 na stalnom tretmanu) upitan je učinak specijalizovanog kadra u dijelu aktivnosti koje bi morale biti redovne u ovakvoj vrsti ustanove, kakve su grupne radionice, o čemu detaljnije u nastavku (tačka 5.2).

Kada je CPT posjetio Centar 2008. godine, zatečeno je 38 zaposlenih, i bilo je najavljeno da će biti otvoreno još 6 radnih mjesta (4 za vaspitače, 1 instruktor i 1 za bezbjednost).³³ Međutim, broj zaposlenih do danas uvećan je samo za jednu osobu. Rad se odvija u tri smjene. U prvoj i drugoj smjeni su po četiri, a u noćnoj tri zaposlena. Zbog trenutnog stanja - renoviranja objekata, samo prihvatna stanica radi 24 sata.

Zabrinjavajuće je što noćnu smjenu u Centru obavljaju samo tri lica³⁴, muškarca, iako postoji raspoloženje i žena da rade u sve tri smjene. Na ovaj način dolazi do povlašćenog tretmana jednog dijela zapošljenih, jer zaposleni koji rade noćnu smjenu imaju veća primanja od onih

³² Program rada za 2011. godinu, 3 strana, dostupan na linku <http://centarljubovic.me/images/stories/Dokumenta/PROGRAM%20RADA%20za%202011.pdf>

³³ Izvještaj CPT o posjeti Crnoj Gori 2008. godine, stav 143 Odgovori Vlade CG na izvještaj Evropskog komiteta za prevenciju torture i nehumanog i ponižavajućeg tretmana kažnjavanja o njegovoj posjeti Crnoj Gori; 11.3.2010, dostupan na linku: <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2010-04-inf-mne.pdf>

³⁴ Program rada za 2011. godinu, 3 strana, dostupan na linku <http://centarljubovic.me/images/stories/Dokumenta/PROGRAM%20RADA%20za%202011.pdf>

koji rade u dnevnim smjenama.³⁵ Pregledom Knjige dežurstva, utvrđeno je da gore navedena tri lica rade neprekidno noćnu smjenu, duže od jedne radne nedjelje, suprotno Zakonu o radu, koji propisuje da poslodavac mora napraviti takav raspored smjena da zaposleni *ne može* raditi noćnu smjenu neprekidno duže od jedne radne nedjelje.³⁶

Primjetili smo da se od tri muškarca angažovana za rad u noćnoj smjeni, protiv dvojice (jednog uvijek angažovanog u noćnoj, a jednog po smjenama) vodi krivični postupak zbog optužbe za obljubu dvije maloljetne osobe, koje su u periodu 2005. godine bile štićenice ustanove.³⁷ U pitanju su noćni vaspitač S.K. i portir S. J. Od direktora Centra smo tražili odgovor na pitanje: „Da li su u periodu od 1.1.2000. do 1.11.2011. vođeni disciplinski postupci protiv zapošljenih u Centru za djecu i mlade „Ljubović“, i ako jesu, koji je njihov konačan ishod?“ Odgovor³⁸ prenosimo integralno: „U periodu od 1.1.2000. do 1.1.2011, vođen je disciplinski postupak protiv tadašnjeg direktora G.P, sada penzionera, noćnog vaspitača S.K. i portira S.J. Imenovani su ovih dana prvostepenom presudom oslobođeni krivice, mada presuda još nije pravosnažna.“

Napominjemo da su uprava i nadležno ministarstvo bili u obavezi da gore navedena lica udalje sa radnog mjesta, u skladu sa tada³⁹ i sada važećim zakonskim propisima (čl. 130, stav 1, tačka 3 Zakona o radu⁴⁰), jer je protiv njih pokrenut krivični postupak zbog krivičnog djela učinjenog u radu ili u vezi sa radom, koji, kako je navedeno, još uvijek nije okončan pravosnažnom presudom. Posebno je zabrinjavajuće što ova lica ne samo što nisu suspendovana, već su raspoređena da rade zajedno i u noćnoj smjeni, jedan stalno, a drugi povremeno.

Zaposleni, prema riječima direktora, imaju iskustva u radu sa djecom u sukobu sa zakonom i podjeljeni su u multidisciplinarnе timove tako da u svakoj smjeni postoji po jedan stručnjak (psiholog, vaspitač, specijalni pedagog i neko od pomoćnog osoblja).

Međutim, tokom prve posjete, na ormaru u jednoj od kancelarija bio je istaknut “Raspored dežurstava za period od 18.6. do 21.8.2011. za vaspitače i pomoćne vaspitače”. Među imenima su se našla i lica V.P. i S.P, koji su zapošljeni kao pravnik-savjetnik i instruktor.⁴¹ Ponavljamo da treba nastojati da se kao vaspitači u ovakvoj specijalizovanoj ustanovi angažuju samo ona lica koja su školovana za taj poziv.

Preduslov za uspješnu resocijalizaciju djece u sukobu sa zakonom je kvalitetan kadar, koji pored odgovarajuće stručne spreme, koja se podrazumijeva, mora imati i dodatne predispozicije za rad sa djecom kao što su osjetljivost, strpljenje i razumijevanje, uz kontinuiranu edukaciju. Osoblje treba da bude obučeno da efikasno izvršava obaveze, uključujući posebnu obuku o dječijoj psihologiji, dobrobiti djece i međunarodnim standardima ljudskih prava, i posebno prava djece.⁴² Profesionalno obrazovanje, obuka na radu, kursevi obnove znanja i drugi odgovarajući modaliteti učenja, koriste se da bi se

³⁵ Noćnim radom se po zakonu smatra vrijeme od 22h do 6 sati narednog dana i rad noću predstavlja poseban uslov rada, koji se dodatno plaća (čl. 78 st. 2, u vezi čl. 56, st. 1,2,3 Zakona o radu, Sl. list CG br. 49/08, 26/09).

³⁶ Čl. 172 stav 1, tačka 17, u vezi sa čl. 57, stav 1 Zakona o radu, ”Sl. list Crne Gore”, br. 49/08, 26/09.

³⁷ Crna hronika, dnevni list Pobjeda, 23. jul 2005. godine dostupno na linku:

<http://www.pobjeda.me/arhiva/?datum=2005-07-23&id=66820>

³⁸ Br. 591/11 od 9.11.2011. godine

³⁹ Zakon o radu, ”Sl. list RCG”, br. 43/03 i 25/06.

⁴⁰ ”Sl. list CG”, br. 49/2008.

⁴¹ Program rada za 2011.godinu, str. 3, dostupan na linku

<http://centarljubovic.me/images/stories/Dokumenta/PROGRAM%20RADA%20za%202011.pdf>

⁴² Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode, tačka 85.

uspostavila i održala neophodna stručnost svih onih koji se bave maloljetničkim slučajevima.⁴³ Cilj edukacije je da se osoblju jasno predstave njihove dužnosti u skladu sa rehabilitacijom prestupnika, osiguravajući njegova prava i štiteći društvo. Obuka osoblju treba da pruži i razumijevanje potrebe za saradnjom i koordinacijom aktivnosti sa drugim relevantnim službama.⁴⁴

Zaposlenima u Centru ne pruža se redovno mogućnost studijskih putovanja i obuka, najviše zbog nedostatka finansijskih sredstava. Troje zaposlenih je 2006. godine obišlo institucije sličnog tipa u Hrvatskoj i Sloveniji.⁴⁵ Tokom tri dana u martu 2010, zapošljeni su zajedno sa predstavnicima centara za socijalni rad, pohađali trodnevni seminar na temu "Međunarodni standardi i maloljetničko pravo", koji je vodio ekspert UNICEF-a, prof. dr Đurađ Stakić.⁴⁶

Monitori su primijetili i neinformisanost osoblja o sadržaju izvještaja koji je CPT objavio nakon posjete Centru 2008. godine. Naime, kako nam je rekao jedan od zaposlenih koji je radio u Centru i u vrijeme CPT posjete, uprava im je prenijela da su pohvaljeni.

U cilju zapošljavanja osoba sa odgovarajućim kvalifikacijama, preporučljivo je da Centar uspostavi formalnu saradnju, npr. kroz Memorandum o saradnji, sa Fakultetom političkih nauka-smjer socijalni rad i socijalna politika, i sa Filozofskim fakultetom - smjer psihologija, čiji bi studenti obavljali praksu u Centru, a time Centar omogućio sebi kvalitetan odabir pri raspisivanju konkursa za prijem pripravnika.

5.2 Sadržaji i organizacija rada sa štíćenícima

Imajući u vidu trenutni broj štíćenika Centra (11) ne postoje prepreke za redovno organizovanje sadržajnih radionica za štíćenike, koje predstavljaju formu rada u grupi, koja se pokazala kao vrlo dobar metod u radu sa djecom u sukobu sa zakonom.⁴⁷ Radionice sa vješto odabranim temama utiču na izgradnju i podizanje psihosocijalnih, zdravih, adaptibilnih potencijala, sposobnosti, navika stavova i životnih stilova kod djece.

Iako smo obaviješteni da se radionice redovno održavaju, poslednji pisani trag o nekoj održanoj radionici u Centru datira iz februara 2011. godine.

⁴³ Pekinška pravila, tačka 22.

⁴⁴ Tokijska pravila, tačka 16.

⁴⁵ Posjetu je organizovao UNICEF u saradnji sa NVO "Save the children". U Sloveniji su posjetili tri institucije slične Centru. Zaposleni su istakli da je i u Crnoj Gori neophodno napraviti "kuće na pola puta", kakve su obišli u Hrvatskoj, a koje funkcionišu u okviru ovih ustanova. U tim zemljama sagrađene su i zgrade (socijalni servis) u kojima se po izlasku iz ustanove smještaju djeca bez roditeljskog staranja. Zaposleni su naglasili da su prije pet godina u Sloveniji funkcionisala 33 krizna centra, koja djeluju upravo sa ciljem da se što manje maloljetnika upućuje u ustanovu zavodskog tipa.

⁴⁶ Seminar je održan u okviru projekta "Reforma maloljetničkog pravosuđa" koji od 2008. godine sprovodi Vlada Crne Gore u saradnji sa UNICEF-om i uz finansijsku podršku Evropske unije. Više informacija o seminaru: http://www.unicef.org/montenegro/reallives_14101.html.

⁴⁷ O značaju grupnog rada za smanjivanje antisocijalnog ponašanja djece i mladih vidjeti, primjera radi, od autora na našem jeziku: "Evaluacija efekata programa integracije mladih u sukobu sa zakonom", Jasna Hrnčić, Tamara Džamonja Ignjatović, Vera Despotović Stanarević. str. 438-441, *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, br. 5, Univerzitet u Beogradu, Beograd, jun 2011. godine.

Vaspitači su rekli da ih vođenje administracije opterećuje i da ne pišu podatke o svakoj radionici koju izvode. Međutim, vaspitači nisu ni odgovorili na zahtjev monitora - socijalnog radnika, da prisustvuje bar jednoj radionici u periodu od jula do sredine novembra, što navodi na zaključak da se radionice zapravo vrlo rijetko održavaju.

Glavni vaspitač je obavijestio monitore da vaspitni tretman, pored radionica podrazumijeva i individualni rad sa šticenikom/com, na osnovu savremenih metoda, što ranije nije bio slučaj. Individualni rad podrazumijeva u prvom redu uspostavljanje odnosa između šticenika/ce i njegovog/njenog vaspitača. Vaspitač na osnovu socijalne anamneze osmišljava rad sa djetetom. Obaviješteni smo da svaki šticeжник ima individualni plan tretmana, čija revizija se vrši redovno.⁴⁸ Međutim, nije nam omogućeno da vidimo individualne planove iz razloga povjerljivosti.

U posjeti za vrijeme vikenda uočeno je da šticečnicima nije omogućeno korišćenje dnevnog centra, u okviru kojeg se nalazi biblioteka, kao ni zanatske radionice. Prema riječima dežurnog vaspitača, ove prostorije su vikendom zaključane. Smatramo da bi upravo vikendom trebalo obezbijediti ove vidove aktivnosti, kada šticečnici ne pohađaju školu, imaju više vremena za čitanje i zanatski rad.

Jedan od aspekata rada sa djecom uključuje i rad sa njihovim porodicama. Porodica je jako bitna u socijalizaciji maloljetnika. Od ulaska u ustanovu maloljetnik se priprema za otpust. Naravno, u međuvremenu mora da ovlada vještinama, prevaziđe probleme i razumije gdje je pogriješio. Za sve to je bitna podrška porodice. Međutim, problem se javlja usljed odbijanja porodica da sarađuju (često se radi o disfunkcionalnim porodicama ili porodičnim zajednicama).

Po kazivanju vaspitača, neki maloljetnici imaju i vanškolske aktivnosti, kao što je trening džudo-a, na koji im se obezbjeđuje prevoz privatnim automobilima osoblja. Jedan od vaspitača, noćni dežurni, ima svoj privatni džudo klub i djeci se omogućava da tamo treniraju.⁴⁹ Međutim, Centar nema finansijskih mogućnosti da djeci ponudi organizovano bavljenje sportom ili drugim vanškolskim aktivnostima, kao što je npr. kurs plesa, za koji je pokazala interesovanje jedna šticečnica. Nedostaje i vozilo kojim bi se djeca vozila na te aktivnosti ili na izlete. Kada bude završeno renoviranje Centra, rečeno je da će šticečnici imati na raspolaganju sportsko igralište. Djeca su izrazila i želju da mogu da voze i bicikl.

Djeca imaju pravo na izlaske u grad (do 10 sati uveče) i mjesečni džeparac (12,5 eura mjesečno), kao i na posjete roditeljima i rodbini jednom u 15 dana. Politika Centra je, po riječima vaspitača, da šticečnici što češće borave van Centra u cilju izbjegavanja tzv. „domskog sindroma”.

Za razliku od prakse zaključavanja djece koju je CPT uočio prilikom posjete 2008. godine⁵⁰, ni jedne prilike nismo primjetili da su djeca bila zaključana.

Saradnja sa NVO, vladinim i međunarodnim organizacijama u prošlosti je bila intezivnija u vidu radionica i edukacija. Izvedeni su neki korjeniti projekti koji su otvorili ustanovu za javnost u cilju smanjenja predrasuda prema djeci koja su u sukobu sa zakonom. Takav je bio projekat sa UNICEF-om i Fakultetom dramskih umjetnosti sa Cetinja, kada su šticečnici Centra tokom tri mjeseca pripremali pozorišnu predstavu „I na dobrom i na lošem putu”,

⁴⁸ Tako i u Izvještaju o radu Centra za 2010. godinu, Podgorica, decembar 2010.

⁴⁹ U pitanju je lice protiv koga je u toku krivični postupak pred sudom zbog navodne oblube nekadašnje šticečnice Centra (više riječi o ovome je bilo pod 5.1 Kadrovi).

⁵⁰ Izvještaj CPT o posjeti Crnoj Gori 2008. godine, tačka 143.

koja je zatim prikazana u Centru, u KIC "Budo Tomović" i Nikšiću. Predstava je bila veoma uspješna, i organizovano je nekoliko gostujućih izvođenja. Štićenica koja je učestvovala u predstavi i sa kojom smo razgovarali, bila je oduševljena tim iskustvom. Ovakav vid aktivnosti Centra je višestruko koristan i za ustanovu i za njene štićenike. Prošle, 2010. Godine, u saradnji sa NVO "4 Life" organizovana je radionica "12 koraka" u cilju borbe protiv narkomanije.⁵¹

U cilju snažnijeg vezivanja Centra i njegovih štićenika za društvenu zajednicu, a i u cilju transparentnijeg rada i nadzora nad radom, Upravni odbor centra trebalo bi proširiti predstavnicima građanskog društva, organizacija za prava djeteta ili ljudskih prava, predstavnicima Fakulteta dramskih umjetnosti, političkih nauka, Filozofskog fakulteta i sl.

Na osnovu UN Pravila za zaštitu maloljetnika lišenih slobode, ustanove kao što je Centar trebalo bi da u kontinuitetu budu izložene inspekciji od strane tijela koje ne pripada upravi ustanove, koje bi imalo pravo da sprovodi nenajavljenu inspekciju po sopstvenoj inicijativi, a koje bi uživalo pune garancije nezavisnosti u obavljanju te funkcije.⁵² Ovakvo tijelo može biti Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, ako se kancelariji Zaštitnika obezbijedi kapacitet da u kontinuitetu nadzire i stanje u Centru.⁵³

5.3 Preporuke:

- ⇒ Napraviti plan rada koji će omogućiti svim zaposlenima da rade u tri smjene, odnosno, koji će spriječiti da stalno isti ljudi rade u noćnoj smjeni.
- ⇒ Udaljiti sa rada, pogotovo od rada s djecom, zaposlene protiv kojih se vodi krivični postupak zbog sumnje da su izvršili krivično djelo obljube u vezi sa vršenjem službe, do pravosnažnog okončanja postupka.
- ⇒ Obezbijediti sredstva koja će omogućiti edukaciju zaposlenih, prvenstveno onih kojima je u opisu posla redovan rad sa djecom, u zemlji, ali i inostranstvu.
- ⇒ Redovno izvještavati zaposlene o datim preporukama od strane kako međunarodnih, tako i domaćih tijela/institucija zaduženih za monitoring poštovanja ljudskih prava maloljetnika.
- ⇒ Pojačati psihoterapeutski rad sa štićenicima kroz sadržaje koji su za njih prihvatljivi i zanimljivi (radionice, grupni rad, psihodrama, i sl.).
- ⇒ Organizovati radionice (grupni rad s djecom) najmanje jednom nedjeljno i o njima voditi urednu dokumentaciju koja će pružiti pregled učinjenog, svrhu radionice i njen krajnji rezultat.

⁵¹ Izvještaj o radu Centra za djecu i mlade "Ljubović", Podgorica, decembar 2010.

⁵² Tačka 72 (A/RES/45/113. United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty), <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm>.

⁵³ Posljednji izvještaj u kome je posebno obraćena pažnja na djecu u sukobu sa zakonom, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda objavio je 2006. godine, kada je odlukom Vlade osnovan Centar "Ljubović" (Poseban izvještaj o maloljetnicima u sukobu sa zakonom, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Podgorica, decembar 2006. godina)

- ⇒ Organizovati rad u radionici sa instruktorom u toku vikenda, kada štíćenici ne pohađaju škole i imaju više slobodnog vremena.
- ⇒ Uspostaviti sadržajnu komunikaciju sa porodicama maloljetnika, uključujući u ove aktivnosti Centar za socijalni rad, koji bi nadgledao maloljetnika po otpustu iz Centra.
- ⇒ Obezbijediti sredstva za kupovinu mini kombija kojim bi se štíćenici češće izvodili iz Centra na izlete ili na druge edukativne sadržaje (priredbе, dječje koncerte, bioskop).
- ⇒ Uspostaviti saradnju sa NVO-ima kako za dodatne obrazovno-edukativne programe za štíćenike, tako i za zaposlene u cilju sticanja znanja i vještina kroz neformalno obrazovanje.
- ⇒ Uspostaviti formalnu saradnju sa Fakultetom političkih nauka i Filozofskim fakultetom Univerziteta Crne Gore, u cilju obavljanja stručne prakse studenata ovih fakulteta u Centru.
- ⇒ Proširiti sastav Upravnog odbora Centra predstavnicima građanskog društva, fakulteta, organizacija za prava djeteta i ljudskih prava i sl.
- ⇒ Obezbijediti da kancelarija Zaštitnika ljudskih prava ima kapacitet da u kontinuitetu sprovodi nadzor i nad Centrom.

6. Dokumentacija

Nakon što je CPT u svom izvještaju od 2008. godine kritikovao formu obrazaca i neažurnost vođenja dokumentacije u Centru,⁵⁴ uprava je 2009. godine unaprijedila sistem vođenja dokumentacije.

Svaki štíćenik ima svog vaspitača i svoj dosije koji se vodi od ulaska u ustanovu do izlaska, a uključuje zapise o tretmanu, socijalnoj anamnezi, psihološkoj procjeni, evidenciji izlazaka i povrataka. Ne postoje zapisi o fizičkom kažnjavanju štíćenika. Primijećene su isključivo sankcije u vidu zabrane izlazaka u grad.

7. Disciplina i disciplinske mjere

Primjećeno je da nigdje ne postoje jasno istaknuta pravila kućnog reda, iako su nam djeca s kojom smo razgovarali rekla da ih znaju i da ih se pridržavaju. Primjetili smo samo uočljive zidne novine sa prepisanim tekstom članova Konvencije o pravima djeteta. Međutim, prema standardima UN, prilikom prijema u ustanovu, svima bi trebalo uručiti po primjerak pravila kućnog reda, sa jasnim opisom njihovih prava i obaveza i to na jeziku koji razumeju, sa sve

⁵⁴ "Konačno, treba napomenuti da glavni dnevnik Ustanove nije bio ažuran, posljednji upis je bio izvršen 19. juna 2008. CPT preporučuje da se u Centru Ljubović preduzmu koraci kako bi se osiguralo da vođenje evidencije bude ažurno i precizno." Izvještaj o posjeti Crnoj Gori u septembru 2008. godine, CPT, stav 147.

adresom nadležnog organa za prijem njihovih pritužbi, kao i adresom javnih ili privatnih lica koja pružaju pravnu pomoć. Nepismeni treba da dobiju ove informacije tako da ih razumeju.⁵⁵

CPT je preporučio Centru da se uvede jasna disciplinska procedura i da maloljetnici o njoj budu propisno informisani.⁵⁶ Smatramo da pravila koja nisu u pisanoj formi dostupna svim štićenicima ne mogu zadovoljiti traženu formu informisanja štićenika o njihovim pravima i obavezama.

CPT je naglasio da kontakt maloletnika sa spoljnim svetom ne smije nikada biti ograničavan ili uskraćivan kao vrsta disciplinske mjere,⁵⁷ što se u praksi najčešće i poštuje.

Rečeno nam je da se djeca mogu žaliti direktoru ako imaju problema ili pritužbi na rad vaspitača, ali ne koriste to pravo, jer, kako kažu, nemaju potrebu za tim.

U upravnoj zgradi ne postoje oznake gdje se nalaze kancelarije rukovodećih lica, što tek pristiglim štićenicima može predstavljati problem u snalaženju, kao i jasnoj orijentaciji kome se obratiti u prvim trenucima, koji su svakako i najstresniji za nekoga ko je promijenio sredinu.

Uvidom u dokumentaciju ustanovljeno je da se događa samovoljno napuštanje doma (o čemu Centar odmah obavještava policiju, porodicu štićenika i nadležni centar za socijalni rad) i vršenja krivičnih djela prilikom napuštanja doma (krađa).

7.1. Disciplinske mjere

Primjenjuju se disciplinske sankcije u vidu uskraćivanja džeparca i zabrane izlaska u grad.

U periodu od 22h do 06:30h vaspitači maloljetnike zaključavaju u sobama.

Prava i dužnosti djece u Centru moraju biti jasno napisana i istaknuta na vidnom mjestu. Djeca moraju biti upoznata i sa pravom da se na postupanje prema njima žale vaspitačima i direktoru, kao i da se u odnosu na postupanje vaspitača i direktora mogu žaliti npr. Zaštitniku ljudskih prava i sloboda.

U periodu u kojem su obavljene posjete postavljeno je sanduče za žalbe Zaštitniku ljudskih prava i sloboda, namijenjeno štićenicima. Ključ od ovog sandučeta ima jedino ovlašćeni predstavnik institucije Zaštitnika, koji preuzima pisma. Primjećeno je da pored sandučeta Zaštitnika nema nikakvog uputstva ili objašnjenja (o tome šta predstavlja sanduče, ko je

⁵⁵ ”24. On admission, all juveniles shall be given a copy of the rules governing the detention facility and a written description of their rights and obligations in a language they can understand, together with the address of the authorities competent to receive complaints, as well as the address of public or private agencies and organizations which provide legal assistance. For those juveniles who are illiterate or who cannot understand the language in the written form, the information should be conveyed in a manner enabling full comprehension.” *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (rezolucija Generalne skupštine UN br. 45/113, 14. decembar 1990).*

⁵⁶ Izvještaj upućen Vladi Crne Gore nakon posjete Crnoj gori od strane Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja 2008. godine, stav 146, strana 62.

⁵⁷ Standardi CPT-a, strana 60, paragraf 34, dostupan na linku <http://www.cpt.coe.int/lang/hrv/hrv-standards.pdf>

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, da niko osim njega nema pristup tim pismenima, da bez bojazni od zapošljenih mogu saopštiti bilo šta preko ovog sandučeta, a da pritom ne mogu snositi posledice zbog toga), koje je posebno potrebno ako se ima u vidu da je namjenjeno maloljetnicima.

7.2 Preporuke:

- ⇒ Na vidnom mjestu u zajedničkim prostorijama istaći *Kućni red*, kako bi štíćenici bili upoznati sa pravima i obavezama tokom boravka u Centru.
- ⇒ Na vidnom mjestu u zajedničkim prostorijama istaći *Pravilnik o disciplinskim kaznama i proceduri*.
- ⇒ Pored sandučeta za slanje pritužbi Zaštitniku ljudskih prava i sloboda, razumljivim jezikom djeci napisati i okačiti uputstvo za upotrebu.
- ⇒ Postaviti i natpise – oznake kancelarija direktora i ostalih zaposlenih u Centru, i druge oznake za prostorije koje su namjenjene za korišćenje djeci, kako bi se omogućilo lakše snalaženje u Centru i ustanova učinila pristupačnijom.

8. Medicinska zaštita

Djeci se redovno obezbjeđuju medicinski pregledi i vodi se računa o njihovom zdravlju. Djeca koja su na stalnom tretmanu u Centru imaju svog izabranog ljekara, u okviru najbližih domova zdravlja. U Centru je stalno zaposlen medicinski tehničar, s punim radnim vremenom. Nismo primili pritužbe od strane djece ni roditelja sa kojima smo razgovarali na račun medicinske zaštite.

Uočeno je da zapošljeni štíćenicima daju ili i nabavljaju cigarete, kao i to da svi puše osim jedne štíćenice. Takođe je rečeno da su nekad štíćenicima dobavljali cigarete preko Duvanskog kombinata, u vrijeme dok je proizvodnja funkcionisala. Trenutno stanje je propraćeno komentaram „bolje mi da im dajemo, nego da obijaju trafike.“ Neprihvatljivo je da zaposleni, umjesto da rade sa štíćenicima na odvikavanju od ovog poroka, tolerišu i omogućavaju štíćenicima da nastave s nezdravim navikama. Ovim se krše i odredbe Zakona o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda, koje propisuju zabranu pušenja u javnim prostorima, u koje spada prostor u kojem se obezbjeđuje smještaj, boravak i ishrana djece (čl. 4 st. 1, tač. 1)⁵⁸, kao i dvorišni prostor same vaspitno-obrazovne ustanove.

S obzirom da je medicinski tehničar angažovan s punim radnim vremenom, mogao bi za djecu da organizuje edukativne radionice u cilju promovisanja zdravih stilova života, s naglaskom na štetnost konzumiranja alkohola, narkotika i duvana. Na ovom polju postoji prostor za saradnju i s nevladinim organizacijama.

8.1 Preporuke:

⁵⁸ Sl. list CG br. 52/04 od 02.08.2004. i Sl. list CG br. 32/11 od 01.7.2011.

- ⇒ Omogućiti štićenicima sticanje dodatnih znanja iz oblasti prevencije i očuvanja zdravlja, posebno za rizične oblasti (upotreba psihoaktivnih supstanci, alkohola, duvana, prekomjerna upotreba tableta i veštačkih proteina, seksualna aktivnost i dr.);
- ⇒ Zabraniti upotrebu duvanskih proizvoda među štićenicima i omogućavanje istog od strane zapošljenih. Pronaći odgovarajući pedagoški metod da se pogotovo maloljetnim štićenicima uvjerljivo predoči štetnost pušenja.

9. Zaključak

U Centru nismo utvrdili bilo kakav oblik zlostavljanja djece, niti smo primili takvu pritužbu u bilo kojoj formi. Međutim, utvrdili smo da dvije osobe, protiv kojih je u toku krivični postupak po optužbi za seksualno zlostavljanje štićenica Centra iz 2005. godine, nikada nisu suspendovani u skladu sa zakonom, već i dalje rade sa djecom i to i zajedno, u noćnoj smjeni.

U očekivanju proširenja smještajnih kapaciteta na nove objekte, Centar se i 2011. godine nalazio u vanrednoj situaciji u pogledu uslova za smještaj svojih štićenika. Objekti koji će biti useljeni, s izvjesnim zakašnjenjem, u 2012. godini, obezbjediće odgovarajući smještaj i prostornu podjelu djece u okviru jedinica Centra (prijem i tretman), ali će ostati problem smještaja djece u Centar koja nisu izvršioi krivičnih djela i prekršaja, već su zlostavljana i zanemarena i kojima je potrebno drugačije psihoterapeutsko okruženje. Nadležno ministarstvo za socijalno staranje bi trebalo da pronađe rješenje za smještaj ove djece u okviru posebnog socijalnog servisa za njihov prijem i/ili njihovo usmjeravanje u hraniteljske porodice. U vezi s tim, primjetili smo da je potrebno razviti kulturu nesrodničkog hraniteljstva u Crnoj Gori.⁵⁹

U odnosu na stanje koje je CPT zatekao i kritikovao 2008. godine, pristupilo se promjeni načina vođenja dokumentacije u Centru, pa sada postoji jasna evidencija o prijemu i otpustu štićenika, sa podacima o tretmanu i aktivnostima svakog štićenika koji boravi u Centru.

U Centru bi trebalo unaprijediti redovno stručno usavršavanje svih zaposlenih i nastojati da u vaspitnom radu sa djecom uvijek učestvuje odgovarajuće specijalizovan kadar.

Broj aktivnosti koje se nude djeci (osim redovnog školovanja i dosadašnjih aktivnosti, koje su prema riječima djece nedovoljne) treba unaprijediti, tako da njihovo slobodno vrijeme bude kvalitetno ispunjeno i dovede do prevaspitanja i spremnosti za zdrav društveni život. Potrebno je pojačati metod grupnog rada u vidu radionica i svoj djeci omogućiti da steknu vještine koje će im omogućiti da nađu zaposlenje po napuštanju Centra. Ovo je posebno važno za djevojčice, kojima se, za razliku od dječaka, koji rade u bravarskoj radionici, u Centru ne nudi ništa slično. Osoblje djeci ne bi trebalo da omogućava upotrebu duvanskih proizvoda, već da primjenjuje odgovarajući metod odvikavanja od te štetne navike.

Centar bi trebalo da unaprijedi saradnju sa fakultetima na kojima se školuju budući psiholozi i socijalni radnici, kako bi se studentima omogućila praksa, a Centru podrška u radu i širi izbor novog kadra. S druge strane, trebalo bi uključiti zainteresovane predstavnike

⁵⁹ Prema podacima UNICEF-a, u Crnoj Gori postoji svega nekoliko porodica nesrodničkih hranitelja.

građanskog društva, nevladinih organizacija za prava djeteta i ljudska prava ili fakulteta u sastav Upravnog odbora Centra.